

Obstacles to Implementing Operational Budgeting in a Mission-Oriented Islamic University

Javad Naderi¹, Hashem Ali Soofi²

1. Master of Accounting, Senabad Golbahar Institute of Higher Education, Mashhad, Iran (Javadnaderi2014@gmail.com)
2. Assistant Professor of Accounting Department, Faculty of Management and Accounting, Sanabad Golbahar Institute of Higher Education, Mashhad, Iran (Corresponding Author) (hashemalisufi@gmail.com)

ABSTRACT

Received: 03/06/2023 - Accepted: 04/07/2023

Knowing and realizing different budgeting systems require identifying the developments for which different budgeting systems and platforms have been designed and implemented. The aim of the present research is to investigate the obstacles to the implementation of operational budgeting in a mission-oriented Islamic university. Therefore, the current research is applied in terms of purpose and descriptive in nature. The statistical population of the research is the employees of Imam Reza International University (AS) who have involved in the budgeting process, whose number was estimated as 95 individuals (15 in accounting discipline, 23 in management discipline, and 57 from other fields). Due to the limited statistical population, sampling was not done and the census method was used. The research tool is a standard questionnaire, whose validity was substantiated via face validity approved by the professors of the university, and for reliability, the Cronbach's alpha test method was used, the value of which was estimated as 92%. To analyze the data, SPSS software and one-sample t-tests and Friedman's test were used. The findings showed that environmental, technical, and process and human obstacles play a role in the implementation of operational budgeting. It was also found that the importance of each of the obstacles is different, and human, environmental, technical and process obstacles are important, respectively.

Keywords: operational budgeting, environmental obstacles, technical and process obstacles, human obstacles, mission-oriented Islamic organization

موانع پیاده‌سازی بودجه‌ریزی عملیاتی در یک دانشگاه اسلامی مأموریت گرا

جواد نادری^۱، هاشم علی صوفی^۲

۱. کارشناسی ارشد حسابداری موسسه آموزش عالی سناباد گلپهار، مشهد، ایران (Javadnaderi2014@gmail.com)
۲. استادیار گروه حسابداری، دانشکده مدیریت و حسابداری، موسسه آموزش عالی سناباد گلپهار، مشهد، ایران (نویسنده مسئول) (hashemalisufi@gmail.com)

چکیده

شناخت و درک نظام‌های مختلف بودجه‌بندی، مستلزم شناسایی تحولاتی است که برای پاسخگویی به آن‌ها، نظام‌ها و سامانه‌های مختلف بودجه‌بندی طراحی و اجرا شده‌اند. هدف پژوهش حاضر، بررسی موانع پیاده‌سازی بودجه‌بندی عملیاتی در یک دانشگاه اسلامی مأموریت گرا است. پژوهش از حیث هدف کاربردی و از حیث ماهیت، توصیفی است. جامعه آماری پژوهش کارمندان دانشگاه بین‌المللی امام رضا (ع) است که در جریان بودجه‌بندی نقش داشته‌اند که پس از بررسی تعداد آن‌ها ۹۵ نفر (۱۵ نفر رشته حسابداری، ۲۳ نفر رشته مدیریت و ۵۷ نفر از سایر رشته‌ها) برآورد شد. با توجه به محدود بودن جامعه آماری نمونه‌گیری نشده و از روش سرشماری استفاده شد. ابزار تحقیق پرسش‌نامه استاندارد بوده است که برای تأیید روایی، از روایی صوری که به تأیید استادان دانشگاه رسیده و برای پایایی از روش آزمون آلفای کرونباخ استفاده شده است که مقدار آن ۹۲ درصد برآورد شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS و آزمون‌های t تک‌نمونه‌ای و آزمون فریدمن استفاده شده است. یافته‌ها نشان داد موانع محیطی، فنی و فرایندی و موانع انسانی در پیاده‌سازی بودجه‌بندی عملیاتی نقش دارند. همچنین، مشخص شد اهمیت هر کدام از موانع متفاوت است و به ترتیب موانع انسانی، محیطی و فنی و فرایندی اهمیت دارند.

کلیدواژه‌ها: بودجه‌بندی عملیاتی، موانع محیطی، موانع فنی و فرآیندی، موانع انسانی، سازمان اسلامی مأموریت گرا.

مقدمه

بودجه عملیاتی را می‌توان به‌مثابه نظام اطلاعات مالی دولت بر مبنای فعالیت‌هایی که دولت عهده‌دار انجام آن‌هاست، تلقی کرد. مانند همه فعالیت‌های اقتصادی، وجود اطلاعات مالی صحیح و معتبر سبب اتخاذ تصمیم‌های مفید اقتصادی می‌شود (کرامتی و بیات، ۱۳۹۵). شناخت و درک نظام‌های مختلف بودجه‌ریزی، مستلزم شناسایی تحولاتی است که برای پاسخگویی به آن‌ها، نظام‌ها و سامانه‌های مختلف بودجه‌ریزی طراحی و اجرا شده‌اند. به بیان دیگر، در دوره‌های مختلف، متناسب با نقشی که برای بودجه و بودجه‌ریزی در اداره امور کشور ترسیم شده، سامانه‌های طراحی و اجرا شده است. به مرور زمان، با تکامل و تغییر انتظارات و نیازها برای پاسخگویی مؤثرتر و مفیدتر به تغییرات صورت گرفته، نظام‌های بودجه‌ریزی دستخوش تغییر شده‌اند. بدین سبب، نظام بودجه‌ریزی نقش بسیار مهمی در تحقق اهداف کشورها ایفا می‌کند. در گذر زمان، از روش‌های متفاوتی برای بودجه‌ریزی استفاده شده است. نظام بودجه‌ریزی عملیاتی یکی از شیوه‌های نوین بودجه‌ریزی است. این نظام هم بر اثربخشی و هم بر کارایی بودجه توجه دارد و سبب استفاده بهینه از منابع می‌شود (گرامی، ۱۳۹۲). بودجه‌ریزی عملیاتی و یا بودجه بر حسب عملکرد، بودجه‌ای است که بر اساس وظایف، عملیات و پروژه‌هایی که سازمان‌های دولتی تصدی اجرای آن را بر عهده دارند، تنظیم می‌شود. بودجه‌ریزی عملیاتی، روش یا سازوکاری است که به دنبال تقویت ارتباط میان صنایع تدارک‌شده برای بخش دولتی از یک سو و محصولات این بخش از سوی دیگر، با استفاده از اطلاعات عملیاتی رسمی است (روبینسون^۱، ۲۰۰۹).

با وجود جایگاه ممتاز برنامه‌ریزی و اهمیتی که بودجه در تهیه و اجرای برنامه‌های عمرانی دارد، بودجه‌ریزی در ایران ابزار چندان کارآمدی نبوده است. از دیدگاه حاکمیت سیاسی کشور، بیشتر دشواری‌ها و مسائل بودجه‌ای ایران، معلول نارسایی‌های منابع شناخته می‌شود؛ در حالی که تحلیل ساختارها و عملکردهای بودجه‌ای در مقایسه با منابع و امکانات مالی دولت‌ها، بیانگر واقعیت‌های دیگری است (عبد صبور و راوند، ۱۳۹۱).

بودجه‌ریزی در ایران ضعف‌های بسیاری دارد. از جمله، عدم شفافیت و عدم کارایی در بودجه‌ریزی سبب شده است که از منابع استفاده بهینه نشود. با هدف رفع و اصلاح این مشکلات، همزمان با آغاز برنامه چهارم و با هدف کارآمد کردن نظام بودجه‌ریزی در ایران، عملاً تلاش در جهت تغییر نظام بودجه‌ریزی به بودجه‌ریزی عملیاتی آغاز گردید. اما تحقیقات حاکی از تحقق نیافتن اهداف برنامه چهارم در خصوص بودجه‌ریزی عملیاتی دستگاه‌های اجرایی است. با اینکه استقرار نظام بودجه‌ریزی عملیاتی به‌عنوان یک ضرورت، مورد توجه همه سازمان‌ها قرار گرفته است، یا به‌طور کامل به انجام نرسیده و یا هدف‌های مورد نظر از آن تحقق نیافته است.

آستان قدس رضوی یک سازمان اسلامیِ مأموریت‌گراست که در حوزه‌های مختلف فعالیت می‌کند. دانشگاه بین‌المللی امام رضا (ع) به‌عنوان یکی از سازمان‌های زیرمجموعه آستان قدس رضوی در حوزه آموزش فعالیت می‌کند. اساساً این سازمان‌ها دارای ساختار خاص خود بوده و ماهیت خدمات و مأموریت‌های آن‌ها نیز منحصر به فرد است. به‌لحاظ ویژگی‌های منحصر به فرد این سازمان‌ها، اداره فعالیت‌های آن‌ها توسط نماینده ولی فقیه صورت می‌گیرد؛ اما در کنار چنین فردی، مدیران و سرپرستانی قرار دارند که در کنار مدیر مذهبی و سیاسی فعالیت می‌کنند (مرادی و بهبودی، ۱۳۹۳). یکی از اموری که این مدیران و سرپرستان برعهده دارند، بودجه‌ریزی است که در تحقق اهداف این سازمان اسلامیِ مأموریت‌گرا، نقش مهمی دارد. لذا هدف این تحقیق، بررسی موانع پیاده‌سازی بودجه‌بندی عملیاتی در دانشگاه بین‌المللی امام رضا (ع) است.

مبانی نظری

بودجه سندی است که فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی دولت برای یک سال در آن پیش‌بینی می‌شود. واژه بودجه در اصل از کلمه بوژت فرانسوی (Boujette) به معنای کیف یا کیسه چرمی کوچک، گرفته شده است که وجوه نقد را در آن نگهداری می‌کردند. در انگلستان کیف چرمی که محتوی صورت‌مخارج مورد نیاز پادشاه بود، توسط

خزانه‌دار — که بعدها وزیر دارایی نامیده شد — برای تصویب وجوه مورد نیاز پادشاه به پارلمان عرضه می‌شد (سالم صافی، ۱۳۸۳). بودجه به برنامه‌ها و هدف‌های بلندمدت و کوتاه‌مدت اطلاق می‌شود که تمام جنبه‌های عملیات واحد تجاری در یک دوره مشخص را شامل می‌شود (صالحی و همکاران، ۲۰۲۳).

بودجه‌ریزی^۱ و بودجه‌ریزی عملیاتی

بودجه‌بندی را تخصیص منابع محدود به نیازهای نامحدود می‌نامند (کیومرثی، ۱۳۸۸). بودجه‌ریزی عملیاتی، برنامه سالانه‌ای است که در آن، رابطه بین منابع مالی تخصیص یافته و نتایج حاصل از اجرای هر برنامه با شاخص‌های کمیّت‌پذیر، نشان داده می‌شود. از نظر فیلدینگ اسمیت، بودجه عملیاتی منابع را بر مبنای نیل به نتایج مشخص و قابل سنجش تخصیص می‌دهد. در بودجه عملیاتی، اعتبارات به برنامه‌ها، فعالیت‌ها و طرح‌ها تفکیک می‌شود. به علاوه، حجم عملیات و هزینه‌های اجرای هر یک از عملیات طبق روش‌های علمی مانند حسابداری قیمت تمام شده^۲، روش اندازه‌گیری حجم کار^۳ و هزینه‌یابی، بر مبنای فعالیت اندازه‌گیری شده و این هزینه‌ها مبنایی برای انعقاد قرارداد با دستگاه اجرایی برای تصویب و تخصیص اعتبارات خواهد بود. در بودجه‌ریزی عملیاتی، رابطه دولت با دستگاه اجرایی، شبیه رابطه کارفرما با پیمانکار است. اعتبارات در قبال عملیات و نتایج کار مورد انتظار، به دستگاه‌های اجرایی تخصیص می‌یابد و دستگاه اجرایی در قبال دریافت بودجه، پاسخگو خواهد بود. به‌طور کلی می‌توان گفت، بودجه عملیاتی همان بودجه برنامه‌ای است که به‌نحو دقیق‌تر و روشن‌تری اجرای برنامه‌ها را از دیدگاه هزینه - فایده، تجزیه و تحلیل می‌کند (عباسی، ۱۳۸۷).

بودجه‌ریزی عملیاتی، سیستمی است که از اطلاعات عملکرد برای تخصیص، هزینه و مدیریت منابع مالی دولت استفاده می‌کند. هدف آن، بهبود کارایی و اثربخشی هزینه‌های

1. Budgeting
2. Cost Accounting
3. Work Measurement

عمومی از طریق پیوند دادن بودجه به نتایج، به دست آمده است (لست و رابینسون^۱، ۲۰۰۹). بودجه‌ریزی عملیاتی، فعالیت‌های سازمانی را استاندارد می‌کند، مسئولیت‌پذیری را افزایش می‌دهد و عملیات در مؤسسات مختلف را بهبود می‌بخشد. بودجه‌ریزی عملیاتی با روش‌های سنتی متفاوت است، زیرا به جای صرف پول، بر نتایج هزینه‌ها تمرکز دارد. استفاده از روش‌های نوین بودجه‌ریزی علاوه بر کمک به تسریع امور در سازمان‌ها، در پیشبرد هدف‌های اجتماعی و اقتصادی نیز مؤثر است و از این طریق سازمان‌ها می‌توانند منابع خود را به‌طور عادلانه و مطلوب بین اهداف مطلوب توزیع کنند (سلمان و همکاران^۲، ۲۰۲۳).

موانع محیطی

منظور از موانع محیطی آن دسته از شرایط و الزام‌هایی است که به لحاظ قانونی می‌تواند در پیشبرد بودجه‌ریزی عملیاتی مؤثر باشد. این موانع، بیرونی شمرده می‌شوند و از حوزه اختیارات دانشگاه خارج هستند. موانع محیطی در بودجه‌ریزی عملیاتی می‌تواند به چالش‌هایی اشاره داشته باشد که هنگام تلاش برای تخصیص منابع برای خدمات بهداشت محیطی (EHS) یا سایر ابتکارهای زیست‌محیطی ایجاد می‌شود. به‌طور کلی، موانع محیطی در بودجه‌ریزی عملیاتی می‌تواند پیچیده و چندوجهی باشد. آن‌ها ممکن است به تیم متنوعی از ذینفعان برای رسیدگی نیاز داشته باشند و شامل چالش‌های مربوط به منابع محدود، کمبود دانش، کمبود بودجه، موانع مدیریتی، موانع مالی، موانع اطلاعاتی و مقاومت در برابر تغییر باشند (الهورساده و همکاران^۳، ۲۰۲۲؛ اندرسون و همکاران^۴، ۲۰۲۲).

موانع فنی و فرایندی

این موانع به سیستم داخلی دانشگاه در بخش‌های برنامه‌ریزی استراتژیک، حسابداری و حسابرسی نیاز و به موانع درونی سازمان اشاره دارند که می‌تواند در بودجه‌ریزی عملیاتی اثرگذار باشد. موانع فنی و فرایندی نیز می‌تواند چالش‌هایی را برای بودجه‌ریزی عملیاتی

1. Last & Robinson
 2. Salman et al
 3. Elhossade et al
 4. Anderson et al

ایجاد کند. در بودجه‌بندی، یکی از مسائل مهم، طبقه‌بندی نادرست هزینه‌هایی است که مرتبط با فناوری اطلاعات نیستند، اما باید مانند هزینه‌های تسهیلات به گونه‌ای متفاوت طبقه‌بندی شوند. این می‌تواند به نمایش نادرست هزینه‌های فناوری اطلاعات منجر و مانع تصمیم‌گیری آگاهانه شود. فرایندهای بودجه‌ریزی که خیلی ساده هستند، اغلب در توضیح پیچیدگی یک محیط فناوری اطلاعات ناکام هستند. این بدان معناست که تغییر محیط‌های فناوری اطلاعات، ناشی از روندهای فناوری، به سرعت در حال تحول و تغییر الزام‌های تجاری، در فرایند بودجه‌بندی و بودجه سالانه فناوری اطلاعات منعکس نمی‌شود (میشرا و همکاران، ۲۰۲۳).

موانع انسانی

این بخش از موانع درونی مرتبط با درون سازمان بوده و منظور از آن متغیرهایی مانند آموزش و توانمندسازی منابع انسانی است که می‌تواند در بودجه‌ریزی عملیاتی مؤثر باشد (عباسی، ۱۳۸۷). موانع انسانی همچنین می‌تواند بودجه‌ریزی عملیاتی را با چالش‌هایی مواجه سازد. یک مطالعه نشان داد، منابع انسانی به عنوان ششمین مانع برای بودجه‌ریزی عملیاتی در نظر گرفته می‌شوند. برنامه‌ریزی ضعیف برای موفقیت، فرایندهای معیوب برای برنامه‌ریزی، بودجه‌بندی، پیش‌بینی و ایجاد سستی در بودجه، همگی می‌توانند به موانع انسانی در بودجه‌ریزی عملیاتی کمک کنند. به‌طور کلی، موانع انسانی مانند برنامه‌ریزی ضعیف، فرایندهای معیوب و ایجاد سستی در بودجه، می‌تواند چالش‌هایی را برای بودجه‌ریزی عملیاتی ایجاد کند. علاوه بر این، بودجه‌بندی می‌تواند به استرس کارکنان، به‌ویژه در زمان بحران، کمک کند (رحیمی‌مقدم، ۲۰۱۳).

پیشینه پژوهش

صفاری و همکارانش (۱۳۹۵) در پژوهش خود به بررسی موانع مؤثر بر موفقیت بودجه‌ریزی عملیاتی در بانک ملی پرداختند. آن‌ها در این پژوهش به این نتیجه رسیدند که عوامل پایه‌ای، رفتاری، ساختاری و محیطی بر موفقیت بودجه‌ریزی عملیاتی بانک ملی ایران

مؤثر است. آن‌ها پیشنهاد می‌کنند در مرحله نخست باید به آموزش این عوامل و سپس به اجرای بودجه‌ریزی عملیاتی پرداخت. کرامتی و بیات (۱۳۹۵) در مطالعه‌ای به ارزیابی و رتبه‌بندی ابعاد و مؤلفه‌های اجرای بودجه‌بندی عملیاتی در شرکت‌های آب و فاضلاب ایران پرداختند و طی این بررسی دریافتند که همه ابعاد سه‌گانه و مؤلفه‌های نه‌گانه، بر اجرای بودجه‌ریزی عملیاتی در شرکت آب و فاضلاب تأثیر دارند. به‌علاوه، توانایی در مرتبه یکم تأثیر بر بودجه‌ریزی عملیاتی بوده و اختیار و پذیرش در مرتبه‌های دوم و سوم قرار گرفته‌اند. بدین ترتیب، قبل از هر اقدامی برای اجرای موفقیت‌آمیز بودجه‌ریزی عملیاتی باید توانایی آن از لحاظ توانایی ارزیابی عملکرد، توانایی فنی و توانایی نیروی انسانی به‌وجود آید. پورعلی و کاکوان (۱۳۹۵) در مقاله‌ای با عنوان «امکان‌سنجی استقرار بودجه‌ریزی عملیاتی در دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی بابل» دریافتند که توانایی (ارزیابی عملکرد، نیروی انسانی، فنی)، اختیار (قانونی، رویه‌ای، سازمانی) و پذیرش (سیاسی، مدیریتی، انگیزشی) به‌عنوان موانع استقرار بودجه‌ریزی عملیاتی بر اساس مدل شه‌تشخیص داده نشدند. یافته‌های این تحقیق نشان‌دهنده این واقعیت است که در حال حاضر دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی بابل توانایی، اختیار و پذیرش لازم برای اجرای بودجه‌ریزی عملیاتی را دارد.

پورعلی و کاکوان (۱۳۹۳) در تحقیقی به بررسی الزام‌های استقرار بودجه‌ریزی عملیاتی در دانشگاه علوم پزشکی بابل پرداختند. یافته‌ها حاکی از آن است که توانایی (ارزیابی عملکرد، نیروی انسانی، فنی) لازم برای اجرای بودجه‌ریزی عملیاتی وجود دارد و از طرفی عوامل جنسیت، تحصیلات و سابقه کار در این توانایی تأثیرگذار نیست. فرزاد و همکاران (۱۳۹۳) در تحقیقی به بررسی موانع استقرار بودجه‌ریزی عملیاتی در دستگاه‌های اجرایی استان سیستان و بلوچستان پرداختند. جامعه آماری این تحقیق مدیران مالی و حساب‌برسان بودند که تعداد آن‌ها ۱۴۰ نفر بوده است. نتایج تحقیق حاکی از آن است که عوامل محیطی، فنی و فرایندی و انسانی در پیاده‌سازی بودجه‌ریزی عملیاتی مؤثرند که در این بین عامل انسانی نقش پررنگ‌تری دارد. فتاحی و فتاحی (۱۳۹۱) در پژوهشی به بررسی موانع پیاده‌سازی

سیستم بودجه‌بندی عملیاتی در شهرداری قم و ارائه راهکارها پرداختند. نتایج حاکی از آن بود که موانع و مشکلات استقرار بودجه‌بندی عملیاتی در شهرداری قم، ناشی از عوامل مدیریتی است. به عبارتی، این عوامل به ترتیب انسانی، فنی و فرایندی و در نهایت محیطی شناخته شدند. آذر و وفایی (۱۳۹۱) به بررسی عوامل مؤثر بر اثربخشی نظام بودجه‌ریزی عملیاتی در سازمان‌های عمومی پرداختند. طبق نتایج پژوهش آذر و وفایی، توانمندی، اختیار در اجرای بودجه‌ریزی عملیاتی و پذیرش از عوامل مؤثر بر اثربخشی بودجه‌ریزی عملیاتی قبل از اجرای آن، و کیفیت ارتباطات در سطح سازمان و تخصیص منابع مبتنی بر عملکرد، از عوامل مؤثر بر اثربخشی بودجه‌ریزی عملیاتی در حین اجرای آن است. بابجانی و رسولی (۱۳۹۰) در تحقیقی به شناسایی موانع و مشکلات موجود در استقرار نظم بودجه‌ریزی عملیاتی در دستگاه‌های اجرایی کشور پرداختند. نتایج تحقیق حاکی از آن است که عوامل رفتاری، ساختاری و محیطی در این استقرار بودجه‌ریزی عملیاتی مهم هستند و عوامل رفتاری نقش مؤثرتری دارند. فضلی و حسینی (۱۳۹۰) در تحقیقی به بررسی و رتبه‌بندی موانع پیاده‌سازی بودجه‌ریزی عملیاتی در سازمان‌های دولتی و ارائه راهکارهای لازم برای کاهش موانع پرداختند. نتایج حاکی از آن بود که بین عوامل محیطی، فنی و فرایندی و انسانی رابطه معناداری وجود دارد. لوئیس^۱ (۲۰۱۴) در مقاله‌ای به رتبه‌بندی عوامل انسانی، محیطی و فنی در جلوگیری از اجرای بودجه‌ریزی عملیاتی پرداخته است. نتایج این مقاله نشان می‌دهد که به ترتیب، عامل فنی، محیطی و در انتها عامل انسانی بالاترین رتبه را در مقایسه با سایر عوامل کسب کرده‌اند.

هارولند و همکاران (۲۰۱۳) در پژوهشی به بررسی الزام‌های استقرار بودجه‌ریزی عملیاتی در یک سازمان خصوصی فعال در صنعت فولاد پرداختند. یافته‌ها حاکی از آن است که توانایی (ارزیابی عملکرد، نیروی انسانی، فنی) لازم برای اجرای بودجه‌ریزی عملیاتی وجود دارد و از طرفی عوامل جنسیت، تحصیلات و سابقه کار در این توانایی تأثیرگذار نیست. همچنین، بالاترین رتبه در این خصوص مربوط به عامل محیطی بود. گادوین و فرو^۲ (۲۰۱۳)

1. Loeis
2. Goodwin & Frew

در مقاله‌ای با عنوان «موانع و چالش‌های بودجه‌ریزی عملیاتی در سازمان‌های متوسط و بزرگ به شیوه زمینیه‌یابی» دریافتند که بزرگ‌ترین و مهم‌ترین عامل اثرگذار در این شیوه بودجه‌بندی، عوامل محیطی و پس از آن عوامل فرایندی است. این دو محقق معتقدند عوامل تأثیرگذار دیگری نیز در این خصوص مؤثر است که عبارتند از: شیوه‌های مدیریتی، عوامل انسانی و

کینگ^۱ و همکاران (۲۰۱۰) در تحقیقی به بررسی شیوه‌های بودجه‌ریزی و عملکرد کسب و کارهای کوچک پرداختند. نتایج حاکی از ارتباط بودجه‌ریزی عملیاتی با اندازه و ساختار سازمان است. آندریوس^۲ و همکاران (۲۰۰۴) در تحقیقی به عوامل اختیار، توانایی و پذیرش و اصلاحات بودجه‌ریزی عملیاتی پرداختند. آن‌ها دریافتند که بودجه‌ریزی عملیاتی یک اقدام اصلاحی برجسته در جهان است و این سه عمل اختیار، پذیرش و توانایی عوامل تعیین‌کننده بودجه عملیاتی است. اسچیک^۳ (۲۰۰۳) معتقد است با توجه به منابع و تلاش‌هایی که صرف بودجه‌ریزی عملیاتی می‌شود، کسب اطمینان از کارایی این روش مهم است. با وجود این، باید اذعان کرد که تلاش برای اجرای بودجه‌ریزی عملیاتی تقریباً همیشه با شکست مواجه می‌شود. ملکرز و ویلوبی^۴ (۱۹۹۸) در پژوهشی به بررسی بودجه‌ریزی مبتنی بر عملکرد پرداختند. نتایج حاکی از آن است که مهم‌ترین عامل در بودجه‌ریزی عملیاتی، توجه به تعهد به توسعه مستمر معیارهای عملکرد و تمایل به بازنگری در سیستم‌های بودجه‌ریزی عملیاتی با توجه به برنامه‌ریزی استراتژیک و فعالیت به‌گزینی است.

روش‌شناسی

جامعه آماری پژوهش حاضر را کارمندان دانشگاه بین‌المللی امام رضا (ع) تشکیل می‌دهند که تعداد آن‌ها مجموعاً ۹۵ نفر است. این تعداد شامل کارمندان و همچنین استادان نمی‌شود. تحقیق حاضر از نوع تحقیقات مقطعی است که در آن داده‌ها در طی یک دوره

1. King
2. Andrews
3. Schick
4. Melkers & Willoughby

حدوداً یک‌هفته‌ای جمع‌آوری شده است. شایان ذکر است، تحقیق در یک دوره پنج ماهه - از بهمن ۱۳۹۵ تا تیر ۱۳۹۶ انجام گرفته است. از آنجاکه جامعه آماری تحقیق حاضر کمتر از صد نفر بوده و محدود است، جامعه و نمونه بر هم منطبق بوده و از روش سرشماری استفاده شده است. این تحقیق نگاهی تازه و بدیع به بحث بودجه‌ریزی دارد. این نگرش جدید که همان بودجه‌ریزی عملیاتی است، توجه سازمان‌ها را به نکاتی جلب می‌کند که کمتر به آن‌ها پرداخته شده است. لذا، این پژوهش می‌تواند مقدمه‌ای بر ورود تفکر درست و علمی برنامہ-ریزی و بودجه‌بندی عملیاتی در دانشگاه‌ها باشد. در این پژوهش روش جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات مربوط به ادبیات پژوهش و فرضیه‌ها، روش کتابخانه‌ای و مراجعه به آرشیوهاست. بدین صورت که با استفاده از مطالعه کتاب‌ها، مقاله‌ها، پایان‌نامه‌ها، نشریات تخصصی فارسی و لاتین و اینترنت انجام شده است. در این پژوهش از پرسش‌نامه استاندارد فتاحی و فتاحی (۱۳۹۱) برای جمع‌آوری داده‌ها استفاده خواهد شد. این پرسش‌نامه دارای ۱۴ پرسش است که سه بُعد محیطی، فنی و فرایندی و انسانی را می‌سنجد. در این پرسش‌نامه، پرسش‌های ۱ تا ۴ مانع انسانی، ۵ تا ۹ مانع فنی و فرایندی و ۱۰ تا ۱۴ مانع محیطی را می‌سنجند.

مدل پژوهش

این پژوهش مشتمل بر چهار فرضیه به شرح زیر است:

- موانع محیطی بر پیاده‌سازی بودجه‌بندی عملیاتی در دانشگاه امام رضا (ع) تأثیر دارد.
- موانع فنی و فرایندی بر پیاده‌سازی بودجه‌بندی عملیاتی در دانشگاه امام رضا (ع) تأثیر دارد.
- موانع انسانی بر پیاده‌سازی بودجه‌بندی عملیاتی در دانشگاه امام رضا (ع) تأثیر دارد.
- موانع محیطی و فنی فرایندی و انسانی، از اهمیت یکسانی برخوردار نیستند.

تجزیه و تحلیل داده‌ها

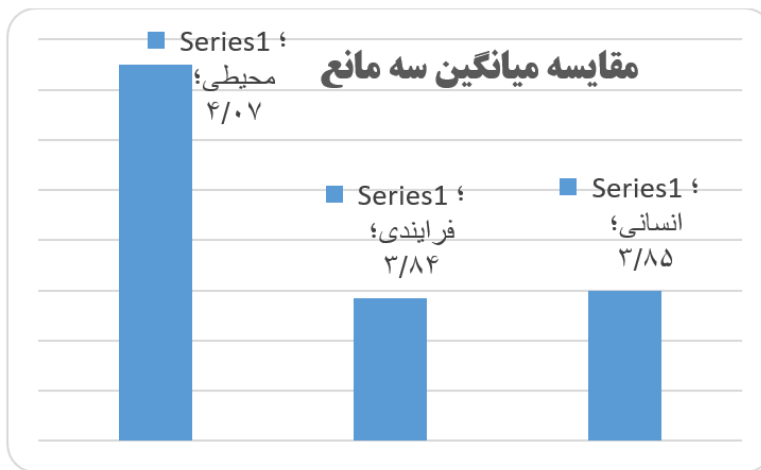
به منظور تجزیه و تحلیل اطلاعات این پژوهش از نرم‌افزار SPSS، و از آزمون‌های تی

تک نمونه‌ای^۱ و فریدمن^۲ برای آزمون فرضیه‌ها استفاده شده است. برای بررسی و آزمون فرضیه چهارم که اولویت‌بندی (رتبه‌بندی) موانع پیاده‌سازی بودجه‌ریزی عملیاتی است، استفاده شده است. همچنین، در این پژوهش از روش‌های موجود در آمار توصیفی مانند جداول فراوانی، میانگین، انحراف معیار و... و همچنین با توجه به ماهیت داده‌ها از روش رگرسیون وابسته به زمان و یا رگرسیون خطی به‌عنوان ابزاری در آمار استنباطی استفاده می‌شود.

آزمون فرضیه‌ها

رتبه‌بندی سه مانع محیطی، فرایندی و انسانی

در این بخش، میانگین امتیازهای سه مانع محیطی، فرایندی و انسانی در کل نمونه آماری بررسی و مقایسه شده است. همان‌طور که در نمودار ۱ مشاهده می‌شود، به ترتیب موانع محیطی، انسانی و فرایندی بالاترین امتیازها را به خود اختصاص داده‌اند.

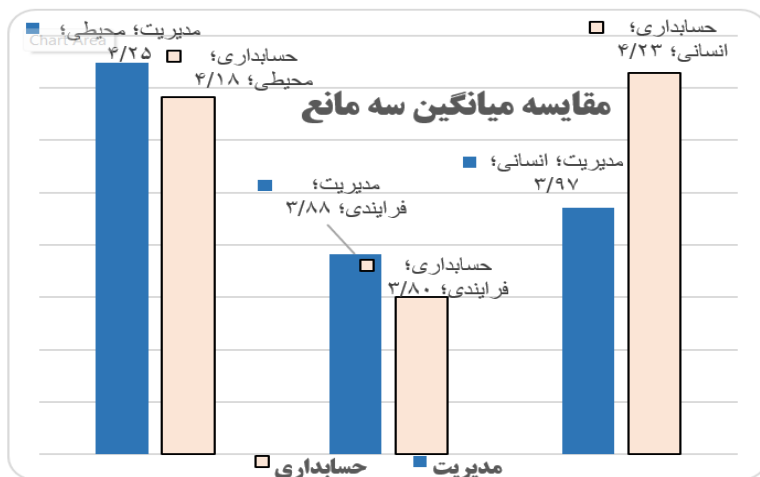

نمودار ۱- مقایسه میانگین سه مانع محیطی، فرایندی و انسانی

1. One-Sample T Test
2. Friedman

در ادامه، سه مانع محیطی، فرایندی و انسانی به تفکیک موانع دموگرافیک رتبه‌بندی می‌شوند:

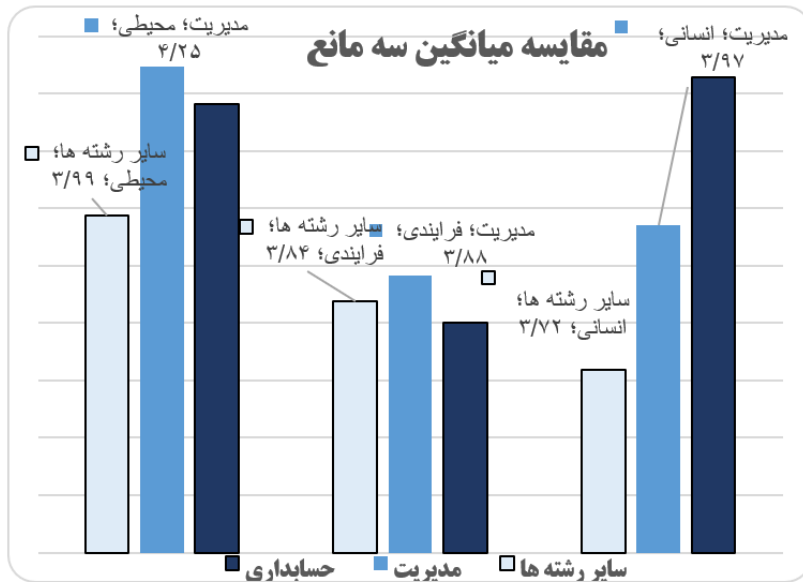
رتبه‌بندی سه مانع محیطی، فرایندی و انسانی براساس جنسیت

نمودار ۲- مقایسه میانگین سه مانع محیطی، فرایندی و انسانی براساس جنسیت

همانطور که مشاهده می‌شود مانع محیطی از منظر هم آقایان و هم خانم‌ها بالاترین رتبه را به خود اختصاص داده، در حالی که از دیدگاه آقایان رتبه دوم متعلق به مانع فرایندی است و از دیدگاه خانم‌ها رتبه دوم متعلق به مانع انسانی می‌باشد.

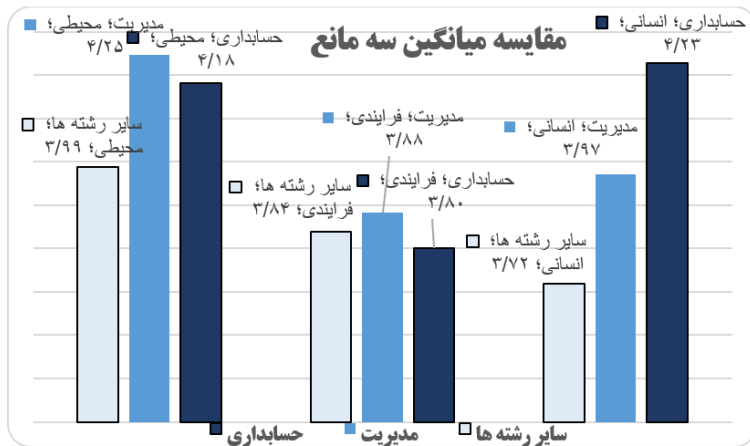
رتبه‌بندی سه مانع محیطی، فرایندی و انسانی بر اساس سطح سازمانی آزمودنی‌ها

نمودار ۳- مقایسه میانگین سه مانع محیطی، فرایندی و انسانی بر اساس سطح سازمانی

چنان‌که مشاهده می‌شود، از منظر مدیران بالاترین رتبه متعلق به موانع فرایندی است و موانع انسانی و محیطی به ترتیب در رتبه‌های دوم و سوم قرار دارند، در حالی که از دید کارشناس مسئول‌ها و کارشناسان، رتبه اول مربوط به مانع محیطی بوده و موانع انسانی و فرایندی به ترتیب در جایگاه‌های دوم و سوم قرار می‌گیرند. به عبارتی، دیدگاه کارشناسان و کارشناس مسئولان کاملاً متفاوت با دیدگاه مدیران است.

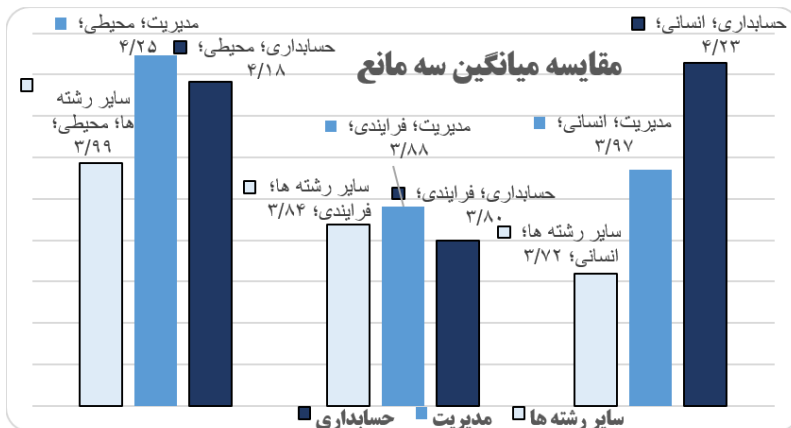
رتبه‌بندی سه مانع محیطی، فرایندی و انسانی بر اساس سطح تحصیلات آزمودنی‌ها

نمودار ۴- مقایسه میانگین سه مانع محیطی، فرایندی و انسانی بر اساس سطح تحصیلات

چنان‌که در نمودار ۴ مشخص شده است، هر سه سطح تحصیلاتی مانع محیطی را مهم‌ترین مانع قلمداد کرده‌اند.

رتبه‌بندی سه مانع محیطی، فرایندی و انسانی بر اساس رشته تحصیلی آزمودنی‌ها

نمودار ۵- مقایسه میانگین سه مانع محیطی، فرایندی و انسانی بر اساس رشته تحصیلی

چنان‌که در نمودار ۵ مشاهده می‌شود، فارغ‌التحصیلان حسابداری به ترتیب موانع انسانی، محیطی و موانع فرایندی را در جلوگیری از تدوین برنامه‌ریزی عملیاتی مؤثر می‌دانند، در حالی‌که فارغ‌التحصیلان رشته مدیریت و سایر رشته‌ها، اولویت اول را به موانع محیطی می‌دهند.

پژوهش حاضر شامل چهار فرضیه است. در ادامه، این فرضیه‌ها تحلیل و بررسی می‌شود. چنان‌که در فصل سوم تشریح شد، ابتدا به آزمون فرضیه‌های یک تا سه با استفاده از آزمون تی تک‌نمونه‌ای پرداخته شده است. سپس به کمک آزمون فریدمن، فرضیه چهارم بررسی می‌شود.

آزمون فرضیه اول

الف) عنوان و تعیین فرضیه‌های آماری (H_1 , H_0)

«موانع محیطی بر پیاده‌سازی بودجه‌ریزی عملیاتی در دانشگاه امام رضا (ع) تأثیر دارد.» از آنجا که داده‌های متغیر موانع محیطی و سایر موانع که در ادامه بررسی خواهند شد، به کمک یک پرسش‌نامه جمع‌آوری شده است، برای آزمون این اثر می‌توان این ادعا را که میانگین امتیازهای کسب‌شده این متغیر بیشتر از حد میانگین است، مورد آزمون قرار داد. چنانچه آزمون تی تک‌نمونه‌ای این ادعا را تأیید کرد، می‌توان گفت که موانع محیطی بر پیاده‌سازی بودجه‌ریزی عملیاتی دانشگاه امام رضا (ع) مؤثر است. در ادامه، به توضیح و تفسیر این آزمون در نرم‌افزار SPSS پرداخته می‌شود. با توجه به اینکه بازه نمره‌های جمع‌آوری شده درباره متغیر موانع محیطی بر اساس طیف لیکرت بین ۱ تا ۵ قرار دارد. میانگین آن، عدد ۳ است. لذا، در صورتی که نتیجه بررسی بیش از میانگین (عدد ۳) شود، می‌توان نتیجه گرفت برآیند امتیازهای متغیر موانع محیطی بیش از متوسط است. از این‌رو، بر پیاده‌سازی بودجه‌بندی عملیاتی دانشگاه امام رضا (ع) مؤثر است. بنابراین H_0 و H_1 به صورت زیر بیان می‌شود (نحوه محاسبات در پیوست ارائه شده است):

H_0 : میانگین امتیازهای متغیر موانع محیطی حداکثر ۳ است. ($H_0: \mu \leq 3$)

H_1 : میانگین امتیازات متغیر موانع محیطی بیشتر از ۳ است. ($H_1: \mu > 3$)

ب) محاسبه آماره آزمون

آماره مربوط به آزمون تی تک‌نمونه‌ای در سطح معناداری ۱٪ با استفاده از نرم‌افزار آماری علوم اجتماعی محاسبه گردید که نتیجه آن در جدول ۱ نمایش داده شده است:

جدول ۱- نتیجه آزمون تی تک‌نمونه‌ای برای فرضیه نخست

مقدار مورد آزمون (Test Value) = ۳						موانع محیطی
آماره t	درجه آزادی (df)	معناداری (Sig.)	تفاوت میانگین (Mean Difference)	سطح اطمینان ۹۹ درصد		
				حد پایین (Lower)	حد بالا (Upper)	
۱۴/۲۶۴	۷۴	۰/۰۰۰	۱/۰۷۴۶۷	۰/۹۲۴۵	۱/۲۲۴۸	

ج) تصمیم‌گیری

با توجه به جدول ۱، مشاهده می‌شود که آماره t با درجه آزادی ۷۴ عدد ۱۴/۲۶۴ به دست آمده است و عدد معناداری برابر ۰/۰۰۰ است که از ۰/۰۱ کوچک‌تر است (Sig. $< 0/01 = 0/000$)؛ لذا فرض صفر (H_0) با اطمینان ۹۹ درصد، رد و فرض مقابل (H_1)، پذیرفته می‌شود. از آنجا که فرض H_1 بیان‌کننده فرضیه پژوهشی است، پس در سطح خطای ۱ درصد (۱٪ = ۹۹٪ - ۱۰۰٪) می‌توان گفت:

«موانع محیطی بر پیاده‌سازی بودجه‌ریزی عملیاتی در دانشگاه امام رضا (ع) تأثیر دارد.»

آزمون فرضیه دوم

الف) عنوان و تعیین فرضیه‌های آماری (H_1, H_0)

«موانع فنی و فرایندی بر پیاده‌سازی بودجه‌ریزی عملیاتی در دانشگاه امام رضا (ع) تأثیر

دارد.»

بر اساس توضیحات تکمیلی بخش قبل (آزمون فرضیه نخست) H_0 و H_1 به صورت زیر

بیان می‌شود:

H_0 : میانگین امتیازهای متغیر موانع فنی و فرایندی حداکثر ۳ است. ($H_0: \mu \leq 3$)

H_1 : میانگین امتیازات متغیر موانع فنی و فرایندی بیشتر از ۳ است. ($H_1: \mu > 3$)

ب) محاسبه آماره آزمون

آماره مربوط به آزمون تی تک‌نمونه‌ای، در سطح معناداری ۱٪ با استفاده از نرم‌افزار آماری علوم اجتماعی محاسبه شد که نتیجه آن در جدول ۲ نمایش داده شده است:

جدول ۲- نتیجه آزمون تی تک‌نمونه‌ای برای فرضیه دوم

مقدار مورد آزمون $T = (\text{Test Value})$						
آماره t	درجه آزادی (df)	معناداری (Sig.)	تفاوت میانگین (Mean Difference)	سطح اطمینان ۹۹ درصد		
				حد پایین (Lower)	حد بالا (Upper)	
۹/۱۲۸	۷۴	۰/۰۰۰	۰/۸۴۲۶۷	۰/۶۵۸۷	۱/۰۲۶۶	موانع فنی و فرایندی

ج) تصمیم‌گیری

با توجه به جدول ۲ مشاهده می‌شود که آماره t با درجه آزادی ۷۴ عدد ۹/۱۲۸ بدست آمده است. و عدد معنی‌داری برابر ۰/۰۰۰ می‌باشد که از ۰/۰۱ کوچک‌تر است ($\text{Sig.} = 0/000 < 0/01$)؛ لذا فرض صفر (H_0) با اطمینان ۹۹ درصد، رد و فرض مقابل (H_1)، پذیرفته می‌شود. از آنجا که فرض H_1 بیان‌کننده فرضیه پژوهشی است پس در سطح خطای ۱ درصد ($1\% = 99\% - 100\%$) می‌توان گفت:

«موانع فنی و فرایندی بر پیاده‌سازی بودجه‌ریزی عملیاتی در دانشگاه امام رضا (ع) تأثیر

دارد.»

آزمون فرضیه سوم

الف) عنوان و تعیین فرضیه‌های آماری (H_1, H_0)

«موانع انسانی بر پیاده‌سازی بودجه‌ریزی عملیاتی در دانشگاه امام رضا (ع) تأثیر دارد.»

براساس توضیحات تکمیلی بخش آزمون فرضیه نخست؛ H_0 و H_1 به صورت زیر بیان

می‌شود:

H_0 : میانگین امتیازهای متغیر موانع انسانی حداکثر ۳ است. ($H_0: \mu \leq 3$)

H_1 : میانگین امتیازهای متغیر موانع انسانی بیشتر از ۳ است. ($H_1: \mu > 3$)

ب) محاسبه آماره آزمون

آماره مربوط به آزمون تی تک‌نمونه‌ای در سطح معناداری ۱٪ با استفاده از نرم‌افزار آماری علوم اجتماعی محاسبه گردید که نتیجه آن در جدول ۳ نمایش داده شده است:

جدول ۳- نتیجه آزمون تی تک‌نمونه‌ای برای فرضیه سوم

مقدار مورد آزمون (Test Value) = ۳						موانع انسانی
آماره t	درجه آزادی (df)	معنی داری (Sig.)	تفاوت میانگین (Mean Difference)	سطح اطمینان ۹۹ درصد		
				حد بالا (Upper)	حد پایین (Lower)	
۱۰/۲۷۲	۷۴	۰/۰۰۰	۰/۸۵۰۰۰	۰/۶۸۵۱	۱/۰۱۴۹	

ج) تصمیم‌گیری

با توجه به جدول ۳ مشاهده می‌شود که آماره t با درجه آزادی ۷۴ عدد ۱۰/۲۷۲ به دست آمده است و عدد معناداری برابر ۰/۰۰۰ است که از ۰/۰۱ کوچک‌تر است (Sig. = 0/01 < 0/000)؛ لذا فرض صفر (H_0) با اطمینان ۹۹ درصد، رد و فرض مقابل (H_1)، پذیرفته می‌شود. از آنجا که فرض H_1 بیان‌کننده فرضیه پژوهشی است، پس در سطح خطای ۱ درصد (۱٪ = ۹۹٪ - ۱۰۰٪) می‌توان گفت:

«موانع انسانی بر پیاده‌سازی بودجه‌ریزی عملیاتی در دانشگاه امام رضا (ع) تأثیر دارد.»

آزمون فرضیه چهارم

الف) عنوان و تعیین فرضیه‌های آماری (H_1, H_0)

«موانع محیطی، فنی و فرایندی و انسانی از اهمیت یکسانی برخوردار نیستند.»

با توجه به این فرضیه و نوع آزمون آماری متناسب با آن که آزمون فریدمن برای

متغیرهای ترتیبی است، H_0 و H_1 به صورت زیر بیان می‌شوند:

H_0 : موانع محیطی، فنی و فرایندی و انسانی از اهمیت یکسانی برخوردارند. ($\mu_1 = \mu_2 = \mu_3$)

$$(\mu_2 = \mu_3)$$

H_1 : موانع محیطی، فنی و فرایندی و انسانی، از اهمیت یکسانی برخوردار نیستند.

$$(H_1: \mu_1 \neq \mu_2 \neq \mu_3)$$

ب) محاسبه آماره آزمون

آماره مربوط به آزمون فریدمن در سطح معناداری ۱٪ با استفاده از نرم‌افزار آماری علوم

اجتماعی محاسبه گردید که نتیجه آن در جدول ۳ نمایش داده شده است:

جدول ۳- نتیجه آزمون فریدمن برای فرضیه چهارم

۳	تعداد موانع مورد بررسی
۱۵/۷۱۰	آماره خی دو (Chi-Square)
۲	درجه آزادی (df)
۰/۰۰۰	عدد معناداری

ج) تصمیم‌گیری

با توجه به جدول ۴، مشاهده می‌شود که آماره خی دو با درجه آزادی ۲ عدد ۱۵/۷۱۰

به دست آمده است و عدد معناداری برابر ۰/۰۰۰ است که از ۰/۰۱ کوچک‌تر است (Sig. < 0/01 < 0/000 =)؛

لذا فرض صفر (H_0) با اطمینان ۹۹ درصد، رد و فرض مقابل (H_1)،

پذیرفته می‌شود. از آنجا که فرض H_1 بیان‌کننده فرضیه پژوهشی است، پس در سطح خطای

۱ درصد (۱٪ = ۹۹٪ - ۱۰۰٪) می‌توان گفت:

«موانع محیطی، فنی و فرایندی و انسانی از اهمیت یکسانی برخوردار نیستند.»

نتیجه‌گیری

اولین هدف تحقیق، تعیین میزان تأثیر موانع محیطی بر پیاده‌سازی بودجه‌بندی علمیات

در دانشگاه بین‌المللی امام رضا (ع) است که در فصل چهارم به‌عنوان فرضیه اول،

تجزیه و تحلیل شد. بازه نمره‌های جمع‌آوری شده درباره موانع محیطی، بر اساس طیف

لیکرت بین ۱ تا ۵ قرار دارد، میانگین آن، عدد ۳ است؛ لذا در صورتی که نتیجه بررسی بیش

از میانگین (عدد ۳) شود، می‌توان نتیجه گرفت تأثیر موانع محیطی در پیاده‌سازی بودجه‌ریزی عملیاتی، بیش از متوسط است. این فرضیه با انجام آزمون تی تک‌نمونه‌ای، بررسی شد. همان‌طور که در نتیجه آزمون مشخص است، فرضیه پژوهش پذیرفته می‌شود. به عبارت دیگر، با اطمینان ۹۹ درصد می‌توان گفت: «موانع محیطی بر پیاده‌سازی بودجه‌ریزی عملیاتی در دانشگاه امام رضا (ع) تأثیر دارد.» تحلیل مدیریتی نتیجه به دست آمده بر اساس مبانی نظری و یافته‌های تحقیق، حاکی از التزام و اعتقاد کارکنان دانشگاه بین‌المللی امام رضا (ع) به آن دسته از شرایط و ضوابطی است که به لحاظ قانونی می‌تواند در پیشبرد بودجه‌ریزی عملیاتی مؤثر باشد.

دومین هدف تحقیق، تعیین میزان تأثیر موانع فنی و فرایندی بر پیاده‌سازی بودجه‌بندی عملیاتی در دانشگاه بین‌المللی امام رضا (ع) است که در فصل چهارم به عنوان فرضیه دوم مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. بازه نمرات جمع‌آوری شده درباره موانع فنی و فرایندی نیز بر اساس طیف لیکرت بین ۱ تا ۵ قرار دارد. میانگین آن، عدد ۳ است؛ لذا در صورتی که نتیجه بررسی بیش از میانگین (عدد ۳) شود، می‌توان نتیجه گرفت تأثیر موانع فنی و فرایندی در پیاده‌سازی بودجه‌ریزی عملیاتی بیش از متوسط است. این فرضیه با انجام آزمون تی تک‌نمونه‌ای بررسی گردید. چنان‌که در نتیجه آزمون مشخص است، فرضیه پژوهش پذیرفته می‌شود. به عبارت دیگر، با اطمینان ۹۹٪ می‌توان گفت: «موانع فنی و فرایندی بر پیاده‌سازی بودجه‌ریزی عملیاتی در دانشگاه امام رضا (ع) تأثیر دارد.» تحلیل مدیریتی نتیجه به دست آمده بر اساس مبانی نظری و یافته‌های تحقیق، حاکی از این موضوع است که جامعه مورد پژوهش، سیستم داخلی دانشگاه را در بخش‌های برنامه‌ریزی استراتژیک، حسابداری و حسابرسی، عامل مهم و تعیین‌کننده در بودجه‌ریزی عملیاتی می‌داند.

سومین هدف، تحقیق تعیین میزان تأثیر موانع انسانی بر پیاده‌سازی بودجه‌بندی عملیاتی در دانشگاه بین‌المللی امام رضا (ع) است که در فصل چهارم به عنوان فرضیه سوم، تجزیه و تحلیل شد. بازه نمره‌های جمع‌آوری شده درباره موانع منابع انسانی هم بر اساس طیف لیکرت بین ۱ تا ۵ قرار دارد. میانگین آن، عدد ۳ است. لذا، در صورتی که نتیجه بررسی بیش

از میانگین (عدد ۳) شود، می‌توان نتیجه گرفت تأثیر موانع انسانی در پیاده‌سازی بودجه‌ریزی عملیاتی بیش از متوسط است. این فرضیه نیز با انجام آزمون تی تک‌نمونه‌ای بررسی شد. چنان‌که در نتیجه آزمون مشخص است، فرضیه پژوهش پذیرفته می‌شود. به عبارت دیگر، با اطمینان ۹۹٪ می‌توان گفت: «موانع انسانی بر پیاده‌سازی بودجه‌ریزی عملیاتی در دانشگاه امام رضا (ع) تأثیر دارد». تحلیل مدیریتی نتیجه به دست آمده بر اساس مبانی نظری و یافته‌های تحقیق، حاکی از این موضوع است که کارکنان دانشگاه امام رضا (ع) معتقدند توانمندسازی کارکنان از جمله آموزش و ارتقای مهارت‌ها، می‌تواند در بودجه‌ریزی عملیاتی دانشگاه مؤثر باشد.

چهارمین هدف تحقیق، اولویت هر کدام از موانع محیطی، فنی و انسانی است که به‌عنوان فرضیه چهارم مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. از آنجا که متغیرهای مورد بررسی از نوع ترتیبی هستند، برای رتبه‌بندی موانع از آزمون رتبه‌بندی فریدمن استفاده شد. نتایج آزمون نشان داد، موانع سه‌گانه محیطی، فرایندی و انسانی از اهمیت یکسانی برخوردار نیستند؛ به این معنا که ممکن است برخی از این موانع بر دیگری ارجحیت داشته باشد. از آنجا که این آزمون به صورت علمی و دقیق نمی‌تواند اولویت‌ها را تعیین کند بلکه فقط می‌تواند به اهمیت متفاوت و یا یکسان موانع اشاره کند؛ پس از اینکه نتیجه این آزمون مشاهده و معلوم شد که این سه عامل اهمیت یکسانی ندارند، به نتایج مربوط به آمار توصیفی رجوع و مشاهده شد که مهم‌ترین مانع، متغیر محیطی و پس از آن انسانی و در نهایت مانع فرایندی است. تحلیل مدیریتی نتیجه به دست آمده براساس مطالعات انجام شده در مبانی نظری نیز حاکی از این موضوع است که موانع محیطی که در حقیقت عاملی خارجی بوده و تقریباً خارج از حدود اختیارات دانشگاه است، بیشترین دخالت و تأثیر را در بودجه‌ریزی عملیاتی با عنایت به نظرهای کارکنان دانشگاه دارد.

از آنجا که پژوهش حاضر در یک دانشگاه مأموریت‌گرا صورت پذیرفته است، نتایج بسیار قابل توجه است و در قیاس با نتایج مطالعات سایر پژوهشگران، به‌خصوص در خارج کشور، با توجه به الگوهای اسلامی کشور ایران بسیار قابل تأمل است. یافته‌های این تحقیق

نشان می‌دهد که موانع محیطی و انسانی طبق نظرهای کارکنان دانشگاه بین‌المللی امام رضا (ع) به‌عنوان یک سازمان اسلامی مأموریت‌گرا، بالاترین رتبه را بین موانع کسب کرده است. نتایج تحقیق تا حدودی با مطالعات فرزاد و همکاران (۱۳۹۳) و فتاحی (۱۳۹۱) که مدعی نقش پررنگ‌تر مانع انسانی بوده، همسو و همگراست و با سایر مطالعات گذشته در داخل کشور واگرایی دارد. دلیل این واگرایی، نوع سازمان اسلامی مورد مطالعه است. از آنجا که دانشگاه بین‌المللی امام رضا (ع) سازمانی اسلامی و مأموریت‌گراست، توجه به مانع انسانی و محیطی مهم‌تر خواهد بود.

نتایج تحقیق به‌طور کلی در اینکه موانع محیطی، انسانی و فرایندی به‌عنوان موانع اصلی در پیاده‌سازی بودجه‌ریزی عملیاتی مطرح هستند، تا حدودی با کلیه مطالعات خارجی همسو و همگراست. اما نکته مهم‌تر، اولویت و رتبه‌ای است که نتایج این تحقیق در مقایسه با نتایج سایر محققان خارجی نشان می‌دهد. نتایج با پژوهش اسپچیک (۲۰۰۳) که معتقد است تلاش برای اجرای بودجه‌ریزی عملیاتی تقریباً همیشه با شکست مواجه می‌شود، متفاوت است. همچنین، مطالعات ملکرز و ویلوبی (۱۹۹۸)، آندریوس (۲۰۰۴) و کینگ و همکاران (۲۰۱۰) با نتایج تحقیق حاضر کاملاً متفاوت است و واگرایی بالایی دارند، زیرا حتی در نوع موانعی که می‌تواند در پیاده‌سازی بودجه‌ریزی عملیاتی مؤثر باشند، با نتایج این پژوهش مغایرت دارند. کلیات نتایج به‌دست آمده در این تحقیق با مطالعات لوپس (۲۰۱۴)، هارولند و همکاران (۲۰۱۳) و گادوین و فرو (۲۰۱۳) همگراست، اما در رتبه‌بندی موانع، پژوهش حاضر مانع انسانی را مهم‌ترین مانع می‌داند، ولی آن‌ها موانع فنی و فرایندی را مهم‌ترین مانع معرفی می‌کنند. این همگرایی کلی و واگرایی در جزئیات با عنایت به اسلامی و مأموریت‌گرا بودن دانشگاه بین‌المللی امام رضا (ع) قابل دفاع است. به‌عبارت دیگر، جامعه مورد بررسی از یک سو ایرانی و از سوی دیگر اسلامی است. لذا، توجه به ارزش‌ها و کرامت انسانی در آن با توجه به تعالیم دینی و اسلامی بسیار به‌چشم می‌خورد. از آنجا که دانشگاه امام رضا (ع) با رویکرد بومی‌سازی فرایند تولید علم در کشوری با غنای فرهنگی و دینی بالا به انجام رسالت مهم خود پرداخته است، طبیعی و معقول به نظر می‌رسد که توجه به مانع انسانی در

آن بسیار مهم‌تر و ارزشمندتر جلوه‌گری کند.

پیشنهاد‌های مربوط به اولین هدف پژوهش: براساس نتایج به‌دست آمده، مشخص شد که موانع محیطی بر پیاده‌سازی بودجه‌ریزی عملیاتی در دانشگاه امام رضا (ع) تأثیر دارد. با توجه به مطالعات انجام‌شده در بخش مبانی نظری تحقیق، پرواضح است که این دسته از موانع در محیط کلان و محیط خارجی سازمان دانشگاه امام رضا (ع) قرار دارد، زیرا این مانع به موانع سیاسی و قوانین دولتی اشاره دارد. بنابراین، تقریباً می‌توان گفت که نه تنها دانشگاه بلکه هیچ سازمان دیگری به‌تنهایی امکان و اختیار تغییر این مانع (محیطی) را ندارد و در حقیقت در این بخش، دانشگاه باید منفعلانه عمل کند. لذا، پیشنهاد می‌شود دانشگاه با بررسی دقیق قوانین دولتی و زیرنظر گرفتن رفتار رقبا (موانع محیطی) تلاش کند تا دو مانع دیگر یعنی موانع فرایندی و انسانی را متناسب با شرایط ایجاد شده (جو محیطی) بهبود بخشد تا بهترین نتیجه را در پیشبرد برنامه‌های بودجه‌ریزی عملیاتی خود به‌دست آورد.

پیشنهاد‌های مربوط به دومین هدف پژوهش: نتیجه به‌دست آمده در ارتباط با این هدف، حاکی از تأثیر موانع فنی و فرایندی بر پیاده‌سازی بودجه‌بندی عملیاتی در دانشگاه بین‌المللی امام رضا (ع) است. بر این اساس، پیشنهاد‌های زیر ارائه می‌شود:

- تقویت بیشتر تفکر استراتژیک در حوزه‌های مختلف دانشگاه.
- پرورش تفکر مثبت در ارتباط با برنامه‌ریزی استراتژیک در حوزه‌های مالی و حسابداری.
- ترسیم طرح مدون و منظم تحول برنامه‌های حسابداری و مالی در دانشگاه با دید بودجه‌ریزی عملیاتی.

پیشنهاد‌های مربوط به سومین هدف پژوهش: نتیجه به‌دست آمده در ارتباط با این هدف، حاکی از تأثیر موانع انسانی بر پیاده‌سازی بودجه‌بندی عملیاتی در دانشگاه بین‌المللی امام رضا (ع) است. بر این اساس، پیشنهاد‌های زیر ارائه می‌شود:

- تدوین طرح جامع توانمندسازی منابع انسانی در بخش‌های مدیریتی و سرپرستی جهت آشنایی با برنامه‌های بودجه‌ریزی عملیاتی.

- توانمندسازی و آموزش کلیه کارکنان در جهت آشنایی بیشتر و کاربردی با بودجه‌ریزی عملیاتی.

محدودیت‌های پژوهش: با توجه به موانع محدودکننده زیر، لازم است نسبت به تعمیم نتایج تحقیق جانب احتیاط رعایت شود.

- یکی از موانعی که ممکن است در نتایج پژوهش نوعی خطا وارد کند، تظاهر پاسخ‌دهندگان به شرایط مطلوب به سبب نگرانی از به خطر افتادن موقعیت شغلی آنهاست. در همین زمینه، نقطه ضعف بیشتر پرسش‌نامه‌های پژوهشی (انتخاب گزاره‌های جامعه‌پسند) را نباید از نظر دور داشت.

- بدون شک، موانع و چالش‌های بودجه‌ریزی عملیاتی را می‌توان با دیدگاه‌های گوناگون و با استفاده از مدل‌های مختلف سنجید. پژوهشگران می‌توانند ارزیابی موانع مذکور را از طریق مدل‌های دیگر انجام دهند و نتیجه خود را با پژوهش‌های دیگر مقایسه کنند.

- وجود قوانین متعدد و دست‌وپاگیر اداری به منظور کسب مجوز توزیع پرسش‌نامه و همکاری نکردن برخی از کارکنان سازمان در پاسخ به پرسش‌های پرسش‌نامه و یا بازنگشتن برخی از پرسش‌نامه‌ها به دلیل نبود امکان دسترسی مستقیم به آزمودنی‌ها، از محدودیت‌های دیگر پژوهش به شمار می‌آید.

پیشنهاد برای پژوهشگران آینده: به منظور افزایش کیفیت کار پژوهشگران آتی در

این حوزه، پیشنهادهایی به شرح زیر ارائه می‌شود:

- بررسی سایر موانع محتمل و مانع در پیاده‌سازی بودجه‌ریزی عملیاتی با توجه به ساختار سازمان‌های کشور در بخش‌های مختلف.
- استفاده از روش‌های دیگر غیر از پرسش‌نامه مانند روش دلفی، تئوری زمینه‌یابی،

AHP و ...

طراحی و تدوین پرسش‌نامه‌ای بومی شده با عنایت به سیستم‌های بومی کشور.

منابع

- باباجانی، جعفر و رسولی، مهدی. (۱۳۹۰). «شناسایی موانع و مشکلات موجود در استقرار نظام بودجه‌ریزی عملیاتی در دستگاه‌های اجرایی کشور». *پژوهش‌های تجربی حسابداری مالی*، (۱)، ۵۰-۳۲.
- پورعلی، محمدرضا و کاکوان، سعیده. (۱۳۹۳). «الزامات استقرار بودجه‌ریزی عملیاتی (مطالعه موردی: دانشگاه علوم پزشکی و خدمات درمانی بابل)». *دانش حسابرسی*، (۵۷)، ۱۴-۲۱۶.
- صفاری، مهدی، همتی، داود و اسلام‌زاده، امید. (۱۳۹۵). «بررسی عوامل مؤثر بر موفقیت بودجه‌ریزی عملیاتی در بانک ملی». *فصلنامه روند*، (۷۶)، ۲۳-۱۴۴، ۱۰۷.
- عباسی، ابراهیم. (۱۳۸۷). *مدیریت بودجه در بخش عمومی و رویکردهای نوین آن*، تهران: انتشارات موسسه عالی آموزش و پژوهش.
- عبدصبور، فریدون و راوند، مصطفی. (۱۳۹۱). «الزامات و موانع بودجه‌ریزی عملیاتی سازمان‌ها براساس مدل سه عاملی». *مدیریت صنعتی*، (۲۰)، ۱۲۹-۱۰۹.
- فتاحی، اقدس و فتاحی، لیلا. (۱۳۹۱). «بررسی موانع پیاده‌سازی سیستم بودجه‌بندی عملیاتی در شهرداری قم و ارائه راهکار». *اقتصاد شهری*، (۱۳)، ۶۲-۵۲.
- فرزاد، محبوبه. (۱۳۹۳). «موانع استقرار بودجه‌ریزی عملیاتی در دستگاه‌های اجرایی زاهدان». *فصلنامه دانشگاه علوم پزشکی زابل*، (۲)، ۶۳-۴۴.
- فضلی، صفر و حسینی، سیدمحمد کریم. (۱۳۹۰). «بررسی و رتبه‌بندی موانع پیاده‌سازی بودجه‌ریزی عملیاتی در سازمان‌های دولتی و ارائه راهکارهای لازم جهت کاهش موانع». *مطالعات کمی در مدیریت*، (۳)، ۲۰-۷۰، ۴۸.
- کرامتی، محمدعلی و بیات، فهیمه. (۱۳۹۵). «ارزیابی و رتبه‌بندی ابعاد و مؤلفه‌های اجرایی بودجه‌بندی عملیاتی در شرکت‌های آب و فاضلاب ایران». *پژوهش‌های حسابداری مالی و حسابرسی*، (۲۹)، ۷۲-۵۹.
- کیومرثی، فیروز (۱۳۸۸). *اصول تنظیم و کنترل بودجه دولتی*، چاپ اول، تهران: نشر دانشگاهی.
- گرامی، حامد. (۱۳۹۲). «شناسایی امکانات و موانع بکارگیری بودجه‌ریزی عملیاتی در شرکت برق ساوره». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، اراک.
- مرادی، محسن و بهبودی، امید. (۱۳۹۳). «نقش بیانیه رسالت، استراتژی‌های منابع انسانی و هدف‌گذاری عملیاتی در مدیریت عملکرد اماکن متبرکه (مورد مطالعه: آستان قدس رضوی)». *خراسان بزرگ*، (۱۵)، ۳۸-۲۳.
- Anderson, D. M., Cronk, R., Best, L., Radin, M., Schram, H., Tracy, J. W., & Bartram, J. (2020). Budgeting for environmental health services in healthcare facilities: a ten-step model for planning and costing. *International journal of environmental research and public health*, 17(6), 2075.
- Andrews, M. (2004). Authority, Acceptance, Ability and Performance-Based Budgeting Reform». *The International Journal of Public Sector Management*, 17(4), 332-344.
- Elhossade, S. S., Zoubi, A. A., & Zagoub, A. A. (2022). Barriers of environmental

- management accounting practices in developing country. *Risk Governance & Control: Financial Markets & Institutions*, 12(1), 8-20.
- Goodwin, E., & Frew Emma, J. (2013). «Using programme budgeting and marginal analysis (PBMA) to set priorities: Reflections from a qualitative assessment in an English Primary Care Trust». *Social Science & Medicine*, 98(12), 162-168.
- King, R. & P. M. Clarkson. & S. Wallace. (2010). Budgeting practices and performance in small healthcare businesses. *Management Accounting Research*, 21(1), 55-40.
- Last, D. P., & Robinson, M. (2009). A basic model of performance-based budgeting. *Technical Notes and Manuals*, 2009(001).
- Melkers, J., & Willoughby, K. (1998). «The state of the state: Performance-Based Budgeting Requirements in Forty-Seven out of Fifty». *Public Administration Review*, 58 (1), 73-66
- Mishra, P. C., Panigrahi, R. R., & Samantaray, A. (2023). Impact of commercial, financial and corporate affairs on operational excellence of the Indian mining industry. *International Journal of Lean Six Sigma*, 14(4), 844-863.
- Rahimimoghadam, Daneshfard, K., & Moradi Hamid, M. (2013). The Study of Barriers to Deployment of Operational Budgeting in the khatamolanbia University of Behbahan. *Journal of Applied Science and Agriculture*, 8(4), 462-465
- Robinson, M. (2009). «*Performance Budgeting: models and key issues*». Available at: www.fazenda.sp.gov.br.
- Salehi, M., Moradi, M., & Faysal, S. (2023). The relationship between corporate governance and cost of equity: Evidence from the ISIS era in Iraq. *International Journal of Emerging Markets*. Vol. ahead-of-print No. ahead-of-print. <https://doi.org/10.1108/IJOEM-07-2020-0739>
- Salman, F., Hashemi, S. A., & Foroghi, D. (2023). Feasibility of Establishing Operational Budgeting in Iraqi Public Universities. *Risks*, 11(2), 44.
- Schick, A. (2003). «The Performing State: Reflection on an Idea Whose Time Has Come But Whose Implementation Has Not». *OECD Journal on Budgeting*, 3(2), 80-83.